

МІНІСТЕРСТВО КУЛЬТУРИ УКРАЇНИ
ДЕПАРТАМЕНТ КУЛЬТУРНОЇ СПАДЩИНИ
ТА КУЛЬТУРНИХ ЦІННОСТЕЙ

ПАСПОРТ
об'єкта культурної спадщини

Городище та селище Михайлівка II («Михайлівське городище»)

(найменування об'єкта)

Вид	Тип	Категорія пам'ятки
Археологічний	Комплекс	Національного значення

1. Дата утворення об'єкта:

Х-XIV ст.; роменська культура, доба Київської Русі; післямонгольський час;
XVII-XVIII ст., козацький час.

2. Місцезнаходження об'єкта:

Село Михайлівка, Стасівська сільська рада, Диканський район, Полтавська область, у північно-західній частині та на околиці села, в ур. Брусія (Городище), за 0,15-0,20 км на північний захід від с. Михайлівка, на схилівій частині мису правого високого берега р. Ворскли. Рештки курганного некрополя і залишки давньої фортифікації знаходяться за 0,06-0,15 км на північ – північний захід від майданчика городища.

Під'їзд з м. Полтави: автотрасою Т-1718 Полтава – Гадяч, у напрямку на селище Диканьку, далі — до с. Михайлівка, по селу до його північної частини (кутка Брусія), далі — по асфальтованій і бетонованій автодорогах до Базис відпочинку Української медичної стоматологічної академії «Диканська діброва», пішим ходом — по лісу.

3. Охоронний № пам'ятки:

Охоронний номер — № 160016-Н

4. Дати і № документів, відповідно до яких об'єкт узятий на державний облік та визначено категорію пам'ятки:

Постанова Кабінету Міністрів України № 2344 від 03 вересня 2009 р. про включення об'єктів культурної спадщини до «Державного реєстру нерухомих пам'яток України».

5. Наявність охоронних дошок, охоронних знаків, інших інформаційних написів, позначок:

Охоронна дошка не встановлена.

6. Власник:

Земельна ділянка, зайнята пам'яткою, перебуває у державній власності.

7. Користувачі:

Городище, рештки курганного некрополя і вали — ДП «Диканське дослідне лісопромислове господарство» (с-ще Диканька Полтавської обл., вул. Полтавська, 2); селище — ВДНУ «Українська медична стоматологічна академія», територія Базис відпочинку «Диканська діброва» вказаної академії (м. Полтава, ву. Шевченка, 23).

8. Охоронний договір:

Охоронний договір не укладено.

9. Функціональне використання:

Сучасне	Первісне	Інші (протягом часу існування об'єкта)
Лісові насадження, база відпочинку.	Територія поселення, укріплення.	Хутір і село козацького часу.

10. Історичні дані про об'єкт:

Єдине з відомих на сьогодні слов'яно-руських городищ на території Диканського району — багатощаровий комплекс у складі городища, селища і решток курганного некрополя, як і більшість подібних укріплених поселень Дніпровського лісостепового Лівобережжя на високих терасах рік, має різночасові нашарування у вигляді культурних відкладень, починаючи від рубежу I-II тис. н. е. до XVIII ст.

Вперше згадувалося місцевими краєзнавцями у публікаціях преси початку 1970-х рр. Факт існування на околиці с. Михайлівки городища роменсько-давньоруського часу був підтверджений під час розвідок 1999 р. О.Б. Супруненко, І.М. Кулатової і А.В. Гейка (Центр охорони та досліджень пам'яток археології управління культури Полтавської ОДА, розвідки по трасі проходження газоконденсатопроводу Більськ – Головні споруди «Солоха» – УСК «Селещина»).

Обстеження О.Б. Супруненко і В.В. Шерстюка 2004 р. (Центр охорони та досліджень пам'яток археології управління культури Полтавської ОДА, розвідки з підготовки археологічної частини тому «Зводу пам'яток історії та культури» по Полтавській області) дозволили уточнити окремі особливості укріплень, визначитися з наявністю решток курганного некрополя та фортифікаційних споруд (ескарпу, додаткового валу), виявити рештки селища.

Востаннє комплекс оглядався О.Б. Супруненком, В.В. Шерстюком і Ю.О. Пуголовком влітку 2012 р. з метою завершення підготовки матеріалів до паспортизації цієї пам'ятки (Полтавська археологічна експедиція Державного підприємства «НДЦ «Охоронна археологічна служба України» Інституту археології НАН України).

За місцезнаходженням на північній околиці села комплекс отримав умовну прив'язку до урочища Брусія у с. Михайлівці (колишній хутір, пізніше — куток с. Михайлівки) і назву «Городище і селище слов'яно-руського часу».

Археологічні розкопки не проводилися.

11. Відомості про сучасний стан об'єкта:

Розташування об'єкта і його роль в навколишньому середовищі	Комплекс, розміщений у зоні лісових насаджень та рекреаційній зоні на правому березі Ворскли, є не тільки рідкісною археологічною пам'яткою, доступною для огляду, з наявними шляхами під'їзду автотранспортом, а й свідченням освоєння Лівобережжя Дніпра літописними слов'янами, формування південно-східного авангардного Ворсклинського кордону Київської Русі. Наукове значення цього зосередження археологічних пам'яток підсилене їх порівняно доброю збереженістю (крім селища), розташуванням поряд із численними пам'ятками природи та археології. Це підтверджується результатами археологічних розвідок та розкопок в окрузі комплексу. Біля підніжжя городища, в гирлі р. Багачка (Тарапунька, Черничка) та на правому березі Ворскли нижче нього, розташовані кілька археологічних об'єктів, а на південь від комплексу (через яр) — місцезнаходження петрогліфів на виходах пісковиків (кін. II-I тис. до н.е.) в ур. Церковний горб.
--	--

	Селище займає останець правого берега р. Ворскла на північній околиці села, де наразі розміщена база відпочинку «Диканська діброва», дещо нижче гирла річечки Багачка (Тарапунька). Панівне підвищення на вершині тераси корінного берега Ворскли в ур. Городище і перешийку, що веде до нього, за козацької епохи також було обжите. Тут знаходилася одна із садіб XVII-XVIII ст. У XIX – на початку XX ст. на схилах з південного боку від городища існувало кілька хат жителів села Брусія. Від населення козацького часу збереглася й назва мису з рештками укріплення — місцевий мікротопонім «Городище», яким користуються переважно мешканці північної частини села Михайлівки.
Ландшафт	Ландшафт округи комплексу — надсхиловий, приурочений до краю й урвистого пониження плато, здебільшого вкритий лісовими насадженнями та кущами. Комплекс розташований над північною околицею села, на краю заповідної діброви в ур. Парасоцьке, на вузькому мису та останці правого корінного берега р. Ворскли, висотою близько 36-40 м над її рівнем, що стрімко вдається у заплаву, пануючи над коліном ріки та річечкою Багачкою, з численними старицями-сагами (Козача та ін.). Мис з городищем має видовжену у широтному напрямку форму стрільчастого відрогу, розширеного зі східного боку. Це розширення підокруглої в плані форми, розміром 100 x 180 м, порівняно похило спускається на схід, до русла ріки, з перепадом висоти у 5-7 м, нижче — круто зривається до річища. Розширення на захід з'єднане із масивом корінного берега пануючим за висотою над мисом перешийком, завширшки 50-70 м. Мис зі сходу та південного сходу обмежуються зонами давнього осування берега, затриманого насадженнями лісу, з південно-східного боку масив мису перерізаний старим обводненим оплилим яром, вздовж вісі якого, по колишній вулиці кутка Брусія прокладений автопід'їзд до бази відпочинку «Диканська діброва», а із західного боку вздовж схилу — знаходяться чотири садиби села. З південно-західного боку яр має більш полого розгалуження, яке й сформувало мисовий виступ тераси. Вздовж південно-західного і західного схилу прокладена стежка до вершини мису. Схили мису досить круті, з крутизною від 18° до 40°, а місцями й до 70°, всуціль вкриті лісонасадженнями і кущами. З південного заходу вздовж селища прокладена малопотужна лінія електропередач.
Опис об'єкта	Комплекс складається з невеликого городища округлої в плані форми, ділянок ескарпів та валу поряд із ним, селища, розташованого на підвищенні біля підніжжя укріплення, решток курганного некрополя на площині мису і плато. 1. Городище. Рештки укріплення <i>городища</i> займають похиле розширення високого мису. Від перешийку вони відділені напільним заплалим ровом, що напівкільцем оточує городище із заходу і південного заходу. Воно має форму неправильного овалу, розміром 44 x 52 м, й оточене оплилим валом, висотою 2,0-3,5 м, з шириною в основі 4,0-8,0 м та сплюсненням на вершині (ширина 1,5-2,0 м). Східна напільна частина укріплення захищена значно вищим відрізком валу, своєрідним «козирком», висотою до 6,0 м від дна рову, з шириною в основі близько 14,0 м. Ця частина валу, внаслідок

ерозійних процесів, осунулася в бік майданчика, утворивши схил крутизною 30°. Ширина заплилого рову коливається у межах 3,0-8,0 м, його глибина від рівня майданчика не перевищує 3,5 м, а здебільшого знаходиться у межах 2,0-2,5 м. Із західного боку дно рову трапецієподібної у перетині форми, лежить вище рівня майданчика укріплення, більше ніж на 3 м. Така ситуація виникла внаслідок сповзання частини мису по схилу під дією ерозійних процесів, викликаних впливом природних та антропогенних факторів.

Площа майданчика, захищеного валами, — 27 x 30 м (**0,08 га**). Перепад висот на майданчику на сьогодні становить 3 м. Зі східного боку городища, вздовж схилу крутизною 40-45°, місцями вгадуються рештки оплилого та знищеного ерозією рову.

Поверхня майданчика, укріплень та перешийку задернована і вкрита грабово-дубовими лісовими насадженнями.

У західній частині городища культурні нашарування залягають з глибини 0,20-0,25 см. До глибини 0,40 м лежить щільний горілий чорноземний шар, що містить вкраплення червоної перепаленої за високої температури глини, котра походить із заповнення обгорілих дерев'яних конструкцій валу та клітей. Під ними знайдені рештки піщовикової кладки в основі валу. У верхній частині нашарувань відзначені фрагменти кераміки XVII-XVIII ст., що підтверджує факт заселення території пам'ятки у часи пізнього українського середньовіччя, а в горілих прошарках виявлені дрібні уламки роменської ліпної та давньоруської гончарної кераміки. Із заповнення рову походить залізний бронебійний черешковий наконечник стріли овально-кілеподібного перетину 2-ї пол. XIII-XIV ст.

2. Вал допоміжний та *ескарп*. Вздовж мисового перешийку, майже за широтною віссю природного відгалуження плато, за 2,0 м від північно-східного краю схилу, помітні рештки оплилого *валу* висотою 0,6-1,0 м та шириною в основі 1,5-2,5 м. Протяжність його становить близько 125 м. Вал закінчується за 50-60 м від городища. Ця давня конструкція пошкоджена рештками окопів часу Великої Вітчизняної війни.

Навколишні схили, особливо північно-східний, зберігають сліди *ескарування*, переходячи часто в урвище. Крутизна схилів становить 50-60°. На протилежному південно-західному боці крутизна схилів значно менша. Тут розташований давній яр, утворений тимчасовими водотоками.

Ескарпування перешийку з півдня й південного сходу, з боку старого яру, пошкоджене прокладанням узвозу, пізньосередньовічної епохи.

Внизу, з півночі й північного сходу, біля підосви мису знаходиться досить рівна площа, що здіймається над річищем. Її ширина 30-80 м, протяжність вздовж стариці — 200-250 м. Тут розміщувалися окремі господарські будівлі давньоруського часу.

3. Рештки курганного некрополя. За 100-120 м від валів городища вглиб мису розташоване невелике, поросле деревами діброви, курганоподібне підвищення, висотою 0,50 м і діаметром 15-18 м. Вздовж стрілки мису із валом помітні невеликі задерновані кургани і сліди ще менших насипів, висотою 0,15-0,70 м і діаметром 4-8 м, яких нараховується 10. Їх розміри відповідають параметрам пізньо-

	роменських або давньоруських курганів. Розкопки задернованих курганів, вишикуваних ланцюжком з північного заходу на південний схід, не проводилися. 4. Селище. Біля підніжжя мису розташований помітний останець третьої тераси, з розміщеною на ньому базою відпочинку Української медичної стоматологічної академії «Диканська діброва», споруди якої здіймаються по схилу майже від рівня підніжжя. Це підвищення видовжене у меридіональному напрямку, має розміри 50-80 x 110 м (площа – близько 0,75 га), його висота над рівнем заплави близько 22-28 м. Вершина сплюснена, зі слідами давнього ескарпування схилів. Тут знаходилося <i>селище-посад</i> городища, а також поселення пізнього етапу роменської культури. Про це свідчать знахідки роменської ліпної кераміки, зібраної край розорюваної під городи підосви та схилів мису. В оголеннях відзначена товщина культурних нашарувань – 0,2-0,3 м, а на поверхні зустрічаються уламки ліпної кераміки роменської культури і гончарної XVIII ст. Археологічні дослідження селища не проводилися. З будівництвом бази відпочинку Української медичної стоматологічної академії «Диканська діброва» в кінці 1970-х рр., селище на південний схід – південь від городища виявився наполовину забудованим капітальними корпусами бази і спортивними майданчиками, а біля схилів городища з півдня були розташовані літні дерев'яні будиночки для відпочинку студентів. У 1980-х рр. до бази вздовж вісі старого яру з південно-західного боку від селища був прокладений бетонований під'їзд. У 1990-х рр. на території бази влаштовані асфальтовані доріжки, розбита ділянка волейбольного майданчика тощо, здійснені заходи з організації зелених насаджень, посаджені окремі плодові дерева, влаштовані городи. Знахідки з підніжжя мису із городищем та на останці із базою відпочинку представлені уламками стінок ліпних горщиків пізнього етапу роменської культури. Глина добре випалена, відмучена, часто опіснена великозернистим товченим гранітом або піском, поверхня пригладжено-горбкувата. Тут же знайдене пряслице, виготовлене із рожевого овруцького шиферу із отвором в 1,0 см, місцеві жителі розповідали про знахідку жорна «з рожево-червоного масткого каменю» (пірофілітового сланцю-?). Значна кількість уламків посуду зі схилів мису належить димленій гончарній кераміці кінця XVII – XVIII ст. і пізнішого часу, що прикрашена лінійно-хвилястими візерунками, нанесеними червоно-рудими ангобами.
Перебудови, втрати й історичні нашарування	Городище, вали, ескарпи та кургани на високому мису корінного берега, крім суто ерозійних руйнацій від часу існування та часткового сповзання укріплення по схилу, мають пошкодження нашарувань внаслідок розміщення забудови села, прокладання лінії окопів з метою влаштування оборони німецько-фашистських загарбників під час наступу радянських військ 1943 р., а також незначні порушення від насадження лісу і життєдіяльності землерийних тварин. Територія городища та нагірних об'єктів входить до зони лі-

	сонасаджень заповідного урочища, що є додатковим чинником захищеності площі пам'ятки. Північно-східна частина селища пошкоджена забудовою бази відпочинку, центральна і південна ділянки останця мають ушкодження внаслідок прокладання водопроводу, доріжок, насаджень дерев. Схили підвищення із селищем частково осушуються від розорювання ділянок під городи.
Наявність творів мистецтва	Твори мистецтва на території поселення (нерухомі), або ті, що надають зображення об'єкта, відсутні.
Опис території об'єкта	Городище, рештки курганного некрополя і додаткових укріплень розміщені в лісових насадженнях заповідного урочища Парасоцьке ДП «Диканський держлісгосп». Селище більшою мірою зайняте забудовою бази відпочинку «Диканська діброва», насадженнями дерев і городами.
Загальна оцінка технічного стану об'єкта, дата, № акта технічного стану	Загальний стан городища, решток укріплень і курганного некрополя — добрий, збереженої частини селища — в цілому незадовільний. Хоча насадження кущів і дерев не спричинило до істотних руйнувань території поселення та об'єктів, що, вірогідно, мають заглиблені в ґрунт і материк частини, звісно, крім місць будівництва капітальних будівель бази відпочинку. На разі територія комплексу здебільшого задернована, ділянка селища, крім споруд бази відпочинку, вкрита насадженнями дерев і кущів, на більш-менш пологих схилах — зайнята під городи співробітників бази. Акт обстеження технічного стану від 02 жовтня 2012 р. додається.
Наявність інженерних мереж та інженерного обладнання	Інженерні мережі наявні лише на території селища, а саме, водопровід, підведена гілка газопроводу і лінія електропередач.
Дата і № довідки про майнову цінність об'єкта, найменування організації, яка провела оцінку, вартість в гривнях	Майнова цінність не визначена.

12. Перелік складових (для комплексу (ансамблю), визначного місця):

1. Городище. 2. Ділянка допоміжного валу та ескарпу. 3. Селище. 4. Рештки курганного некрополя.
--

13. Територія об'єкта:

Площа	Площа, зайнята комплексом, становить 2,19 га. Зокрема, городище (майданчик, територія валів і ровів) – 0,24 га; вал та ескарп – 0,12 га; селище – 0,75 га; рештки курганного некрополя – 0,08 га; ймовірне селище біля північно-східної підосви мису – 1,00 га.
Опис меж території об'єкта	Територія пам'ятки обмежується із західного боку залісненим перешийком мису, за 180 м від городища, з північно-східного —

	руслем стариці річечки Багачка біля підосви схилу, узбережжя якої також заліснене; зі східного — схилами останця з базою відпочинку, з південного та південно-західного — схилами останця аж до огорожі бази, із західного — південно-західного край городища — схилом мису корінного берега Ворскли. Сусідні землекористувачі не визначені.
--	--

14. Оцінка антропологічної, археологічної, естетичної, етнографічної, історичної, мистецької, наукової чи художньої цінності об'єкта:

Якості об'єкта, завдяки яким він набуває культурної цінності як пам'ятка	Пам'ятка належить до числа рідкісних археологічних об'єктів з наявністю оборонних споруд та культурними нашаруваннями Х-ХІІІ ст. у Поворсклі. Існування Михайлівського городища є свідченням спорудження у Ворсклинському порубіжжі ХІІ – початку ХІІІ ст. авангардної оборонної лінії Русі на межі з Диким полем. Городище відноситься до типу укріплень давньоруської доби з чітким плануванням оборонних споруд і використанням форм рельєфу. Невелике укріплення, що було заставою для захисту твердого броду в гирлі Багачки від кінноти, виконувало сигнально-сторожові функції. Для предмету охорони комплексу важливим є збереження території від втрати лісового і рослинного покриву, не допущення руйнувань під час можливого прокладання комунікацій та лісових робіт. Для території забудованого селища-посади важливо обмежити будь-які будівельні роботи на території бази відпочинку «Диканська діброва» і виконувати необхідні для її експлуатації земляні роботи тільки з проведенням археологічного нагляду.
---	--

15. Зони охорони пам'ятки:

Організація-розробник науково-проектної документації	Зона охорони комплексу не визначена.
Дата розроблення науково-проектної документації	
Дата і номер документа про затвердження науково-проектної документації	
Короткий опис меж зон охорони із зазначенням площі кожної зони	Проект меж охоронної зони не затверджено. Пропонована охоронна зона оточує територію комплексу на високому мису і вздовж схилів правого берега Ворскли смугою в 50 м (близько 2 га), на селищі в межах бази відпочинку – пролягає вздовж підніжжя схилів останця (площа – близько 1,2 га). Використання всієї цієї території (площа комплексу та охоронна зона) повинно залишатися лише рекреаційним, без влаштування нових лісонасаджень і будівництва.

16. Наявність науково-дослідної та науково-проектної документації на об'єкт:

Найменування документації	Рік розроблення	Автор (організація)	Місце зберігання, інв. №
---------------------------	-----------------	---------------------	--------------------------

Науковий звіт	1999	Супруненко О.Б., Гейко А.В., Коваленко О.В., Кулатова І.М., Мироненко К.М., Сапегін С.В.	Науковий архів Інституту археології НАН України, 1999/68 «б»; Науковий архів Центру охорони та досліджень пам'яток археології управління культури Полтавської ОДА, ф. е., спр. 231.
Науковий звіт	2004	Шерстюк В.В., Супруненко О. Б., Мироненко К. М.	Науковий архів ІА НАН України; НА ЦОДПА, ф. е., спр. 430.

17. Дослідницькі й реставраційні роботи на об'єкті:

Найменування робіт	Рік проведення	Замовник	Автор, проектна організація	Підрядна організація
Археологічні розвідки	1999	ГПУ «Полтавагазвидобування», м. Полтава, вул. Фрунзе, 173	Супруненко О.Б., Гейко А.В., Коваленко О.В., Кулатова І.М., Мироненко К.М., Сапегін С.В.	Центр охорони та досліджень пам'яток археології управління культури Полтавської ОДА, м. Полтава, вул. Комсомольська, 37
Археологічні розвідки	2004	Управління культури Полтав. ОДА, м. Полтава, вул. Жовтнева, 45	Шерстюк В.В., Супруненко О. Б., Мироненко К. М.	Центр охорони та досліджень пам'яток археології управління культури Полтавської ОДА, м. Полтава, вул. Комсомольська, 37
Обміри, фотозйомка	2010	Центр охорони та досліджень пам'яток археології управління культури Полтавської ОДА, м. Полтава, вул. Комсомольська, 37	Супруненко О.Б., Шерстюк В.В.	Державне підприємство «Науково-дослідний центр «Охоронна археологічна служба України» Інституту археології НАН України, м. Київ, просп. Героїв Сталінграда, 12

18. Основні джерела відомостей про об'єкт:

Археологічні матеріали	Знахідки з розвідок на території комплексу зберігаються у фондах ІКЗ «Більськ» (1999 та 2004 рр.).
Іконографічні матеріали	Іконографічні матеріали відсутні.
Архівні матеріали	Супруненко О.Б., Гейко А.В., Коваленко О.В., Кулатова І.М., Мироненко К.М., Сапегін С.В. Звіт про археологічні розвідки по трасі проходження конденсатопроводу Більськ – Головні споруди «Солоха» – УСК «Селещина» на території Диканського, Зінківського, Котелевського, Машівського та Полтавського районів Полтавської області в 1999 р. // НА ІА НАНУ. — Ф.е. — 1999/68«б»; НА ЦОДПА. — Ф.е. — Спр. 231. — Арк. 28-31. Шерстюк В.В., Супруненко О.Б., Мироненко К.М. Звіт про археологічні обстеження території Диканського району з підготовки археологічної частини тому „Зводу пам'яток історії та культури” по Полтавській області у 2004 р. // НА ІА НАНУ; НА

	ЦОДПА. — Ф.е. — Спр. 430. — Арк. 22-25. — Рис. 2:14; 11-24.
Бібліографічні матеріали	Моргунов Ю.Ю. Функциональное назначение пограничных городищ Юго-Восточной Руси // Археологические исследования на Полтавщине: сб. науч. статей. — Полтава: изд. ПКМ, 1990. — С.106, 108. Куза А.В. Древнерусские городища X-XIII вв.: Свод археологических источников. — Москва: изд. Ин-та археол. Российской АН, 1996. — С. 29. Приймак В.В. Давньоруське місто Вир. — Білопілля, 1997. — С. 15. Коваленко О.В., Кулатова І.М., Мироненко К.М., Супруненко О.Б. Нове городище давньоруської доби у Середньому Поворсклі // Археологічний літопис Лівобережної України. — Полтава: Археологія, 1999. — № 2 (6). — С. 41-43. Супруненко О.Б. Про давньоруські центри Нижнього Поворскля // Археологічний літопис Лівобережної України. — Полтава: Археологія, 1999. — № 1 (5). — С. 24-25. Білоусько О.А., Супруненко О.Б., Мироненко К.М. Середньовічна історія Полтавщини (VI — перша пол. XVI ст.): Підручник для 7-го кл. загальноосв. школи. — Полтава: Оріяна, 2004. — С. 95. Супруненко О.Б., Приймак В.В., Мироненко К.М. Старожитності золотоординського часу Дніпровського лісостепового Лівобережжя. — Київ-Полтава: Археологія, 2004. — С. 35. Кішик В.В. Козача сага поблизу Диканьки // Полтавський краєзнавчий музей: зб. наук. ст. 2004 р. Маловідомі сторінки історії, музеєзнавство, охорона пам'яток. — Полтава: Дивосвіт, 2005. — С. 414-419. Шерстюк В.В., Супруненко О.Б., Мироненко К.М. Розвідки в Диканському районі на Полтавщині // Археологічні дослідження в Україні 2004-2005 рр. — Київ-Запоріжжя: Дике поле, 2006. — Вип.8. — С. 54-56. Мироненко К.М., Супруненко О.Б. Археологічний комплекс Михайлівка (Брусія) II: городище, селище та рештки могильника роменської культури (X — поч. XI ст.), доби Київської Русі (XII — поч. XIII ст.), післямонгольського часу (2-га пол. XIII — XIV ст.), козацької епохи (кін. XVII — XVIII ст.) // Звід пам'яток історії та культури України. Полтавська область: Диканський район / Упоряди., наук. редактор В.О. Мокляк. — Полтава: АСМІ, 2011. — С. 174-177, 300, 317-318. — № 173. Ткаченко О.М., Заїка А.Г., Супруненко О.Б., Шерстюк В.В. Археологічний комплекс Михайлівка (Брусія) I: стоянка (доба пізнього неоліту — V тис. до н.е.), поселення епохи ранньої та пізньої бронзи (XIX — XVIII, XV — XIV, XII — X ст. до н.е.), селище початку раннього залізного віку і ранньослов'янського часу (IX — VIII ст. до н.е., V — VI ст. н.е.) // Там само. — С. 172-174. — № 172. Супруненко О.Б. Археологічний комплекс Михайлівка (Брусія) III: селище (скіфський час — VII — V ст. до н.е.), фінал пізнього українського середньовіччя (XVII — XVIII ст.) // Там само. — С. 177-178. — № 174. Супруненко О.Б. Археологічний комплекс Михайлівка (Брусія) IV, ур. Церковний горб: петрогліфи на виходах пісковиків (доба

	бронзи – раннього залізного віку — кін. II – I тис. до н.е.) та графіті (фінал пізнього українського середньовіччя – XVIII ст.), нової епохи (XIX – XX ст.) // Там само. — С. 178-180, 312. — № 175.
--	--

19. До паспорта додаються графічні матеріали та фотофіксація:

Найменування	Кількість	Дата виконання	Виконавець
Михайлівка, с., Брусія, ур. Михайлівське городище (городище і селище Михайлівка II). Карта місцезнаходження комплексу (основа: <i>Диканька. М-36-82. М 1:100 000. — Киев: Военно-топографическая фабрика, 1992</i>).	1	2011	Шерстюк В.В.
Михайлівка, с., Брусія, ур. Михайлівське городище. План розташування комплексу (основа: <i>Х-41-65-А-а-2. М 1:10 000. — Главн. управл. геодез. и картогр. ГГК СССР. — Съёмка 1954 г.</i>).	1	2011	Шерстюк В.В.
Михайлівка, с., Брусія, ур. Михайлівське городище. Вигляд комплексу на космічному фотознімку (<i>програма «Google Earth 5.2.1.1588»</i>).	1	2011	Шерстюк В.В.
Михайлівка, с., Брусія, ур. Михайлівське городище. Схематичний план місцезнаходження комплексу.	1	2011	Менчинська Т.В., Шерстюк В.В.
Михайлівка, с., Брусія, ур. Михайлівське городище. Генеральний план комплексу.	1	2004, 2012	Менчинська Т.В., Шерстюк В.В.
Михайлівка, с., Брусія, ур. Панорама загального вигляду мису — місця розташування Михайлівського городища. <i>З півдня</i> .	1	2011	Супруненко О.Б.
Михайлівка, с., Брусія, ур. Михайлівське городище. Залишки валу у східному секторі укріплення. <i>Вигляд з півдня</i> .	1	2004	Супруненко О.Б.
Михайлівка, с., Брусія, ур. Михайлівське городище. Ділянка рову у західній частині. <i>З півночі</i> .	1	2004	Супруненко О.Б.
Михайлівка, с., Брусія, ур. Михайлівське городище. Залишки валу та рову. <i>Вигляд з півночі</i> .	2	2004	Супруненко О.Б.
Михайлівка, с., Брусія, ур. Михайлівське городище. Залишки валу і рову на схилі північно-східній частині мису. <i>Вигляд з півдня</i> .	1	2004	Супруненко О.Б.
Михайлівка, с., Брусія, ур. Михайлівське городище. Ділянка південного	1	2011	Шерстюк В.В.

боку укріплень городища. <i>Зі сходу.</i>			
Михайлівка, с., Брусія, ур. Михайлівське городище. Північний ескарпований схил мису. <i>Вигляд із заходу та сходу.</i>	2	2004	Супруненко О.Б.
Михайлівка, с., Брусія, ур. Михайлівське городище. Ескарпований північний схил мису. <i>Вигляд зі сходу.</i>	1	2004	Супруненко О.Б.
Михайлівка, с., Брусія, ур. Округа Михайлівського городища. Залишки валу або окопів часу Великої Вітчизняної війни з північного заходу. <i>Вигляд із заходу.</i>	1	2004	Супруненко О.Б.
Михайлівка, с., Брусія, ур. Михайлівське городище. План городища і знахідки (<i>кераміка, залізо</i>).	1	1999	Супруненко О.Б., Коваленко О.В., Кулатова І.М., Мироненко К.М.
Михайлівка, с., Брусія, ур. Михайлівське городище. Профілі гіпсометричної зйомки городища.	1	1999	Супруненко О.Б., Гейко А.В., Коваленко О.В., Кулатова І.М., Мироненко К.М.

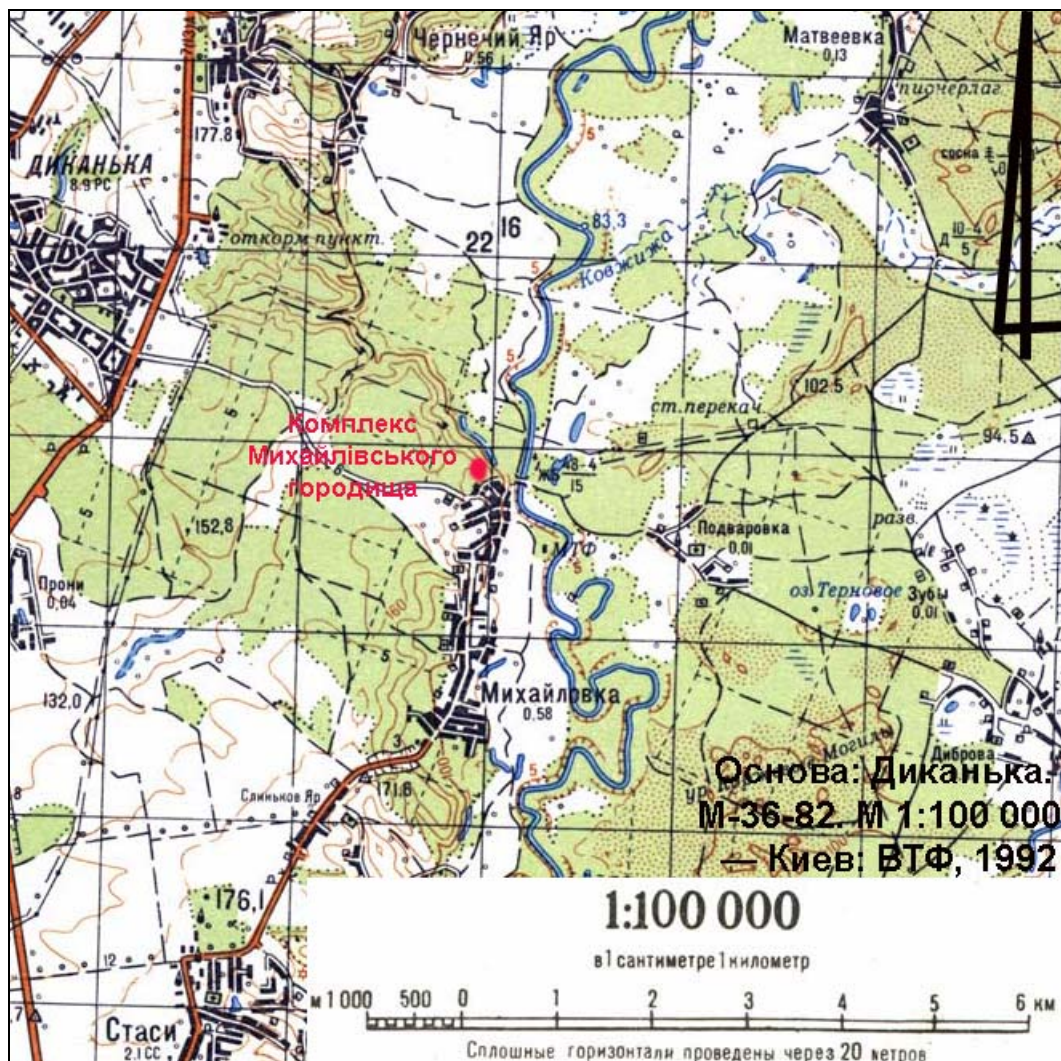
Паспорт склали і доповнили:

Посада та назва організації	Спеціальність, кваліфікаційний рівень	Прізвище, ініціали	Підпис	Дата складання
Науковий співробітник Інституту археології НАН України	кандидат історичних наук	М.М. Ієвлев		14.12.2010
Заступник директора ДП НДЦ «Охоронна археологічна служба України» Інституту археології НАН України по Полтавській обл., заслужений працівник культури України	кандидат історичних наук, старший науковий співробітник	О.Б. Супруненко		14.12.2010; 15.10.2012
Науковий співробітник ДП НДЦ «Охоронна археологічна служба України» Інституту археології НАН України	магістр історії	В.В. Шерстюк		14.12.2010; 15.10.2012

Керівник органу охорони культурної спадщини —
Начальник управління культури Полтавської облдержадміністрації
Г.І. Фасій

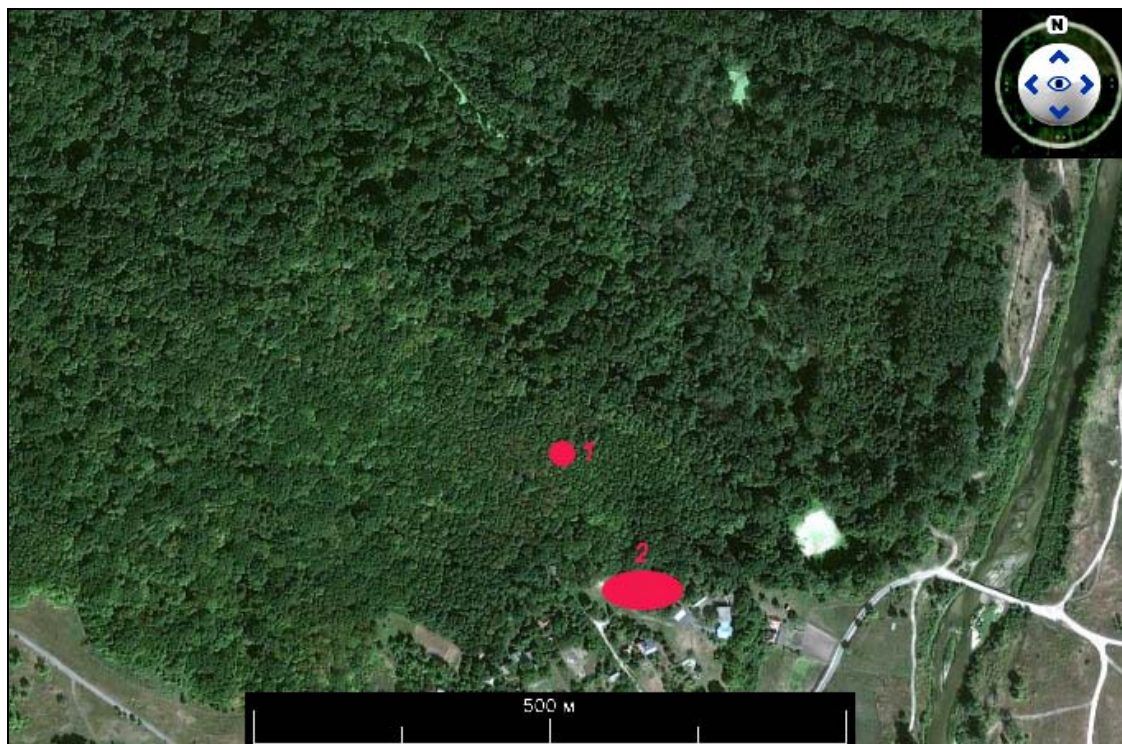
 (ініціали, прізвище, підпис, печатка)

Ілюстрації

1. Михайлівка, с., Брусія, ур. Михайлівське городище (городище і селище Михайлівка II).

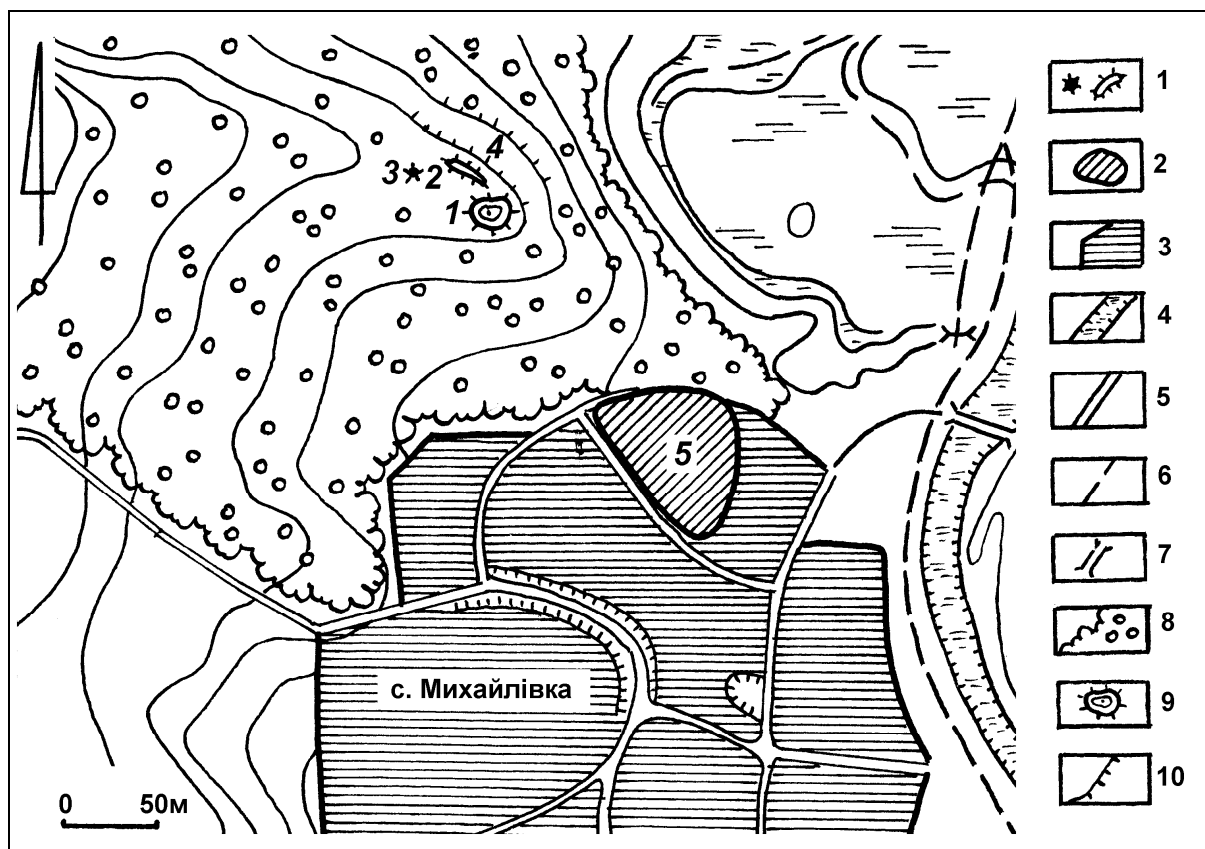
Карта місцезрешташування комплексу
(основа: Диканька. М-36-82. М 1:100 000. — Киев:
Военно-топографическая фабрика, 1992).

3. Михайлівка, с., Брусія, ур. Михайлівське городище.

Вигляд комплексу на космічному фотознімку
(програма «Google Earth 5.2.1. 1588»).

Цифрами позначенні: 1 – городище; 2 – посад (селище).

4. Михайлівка, с., Брусія, ур. Михайлівське городище.

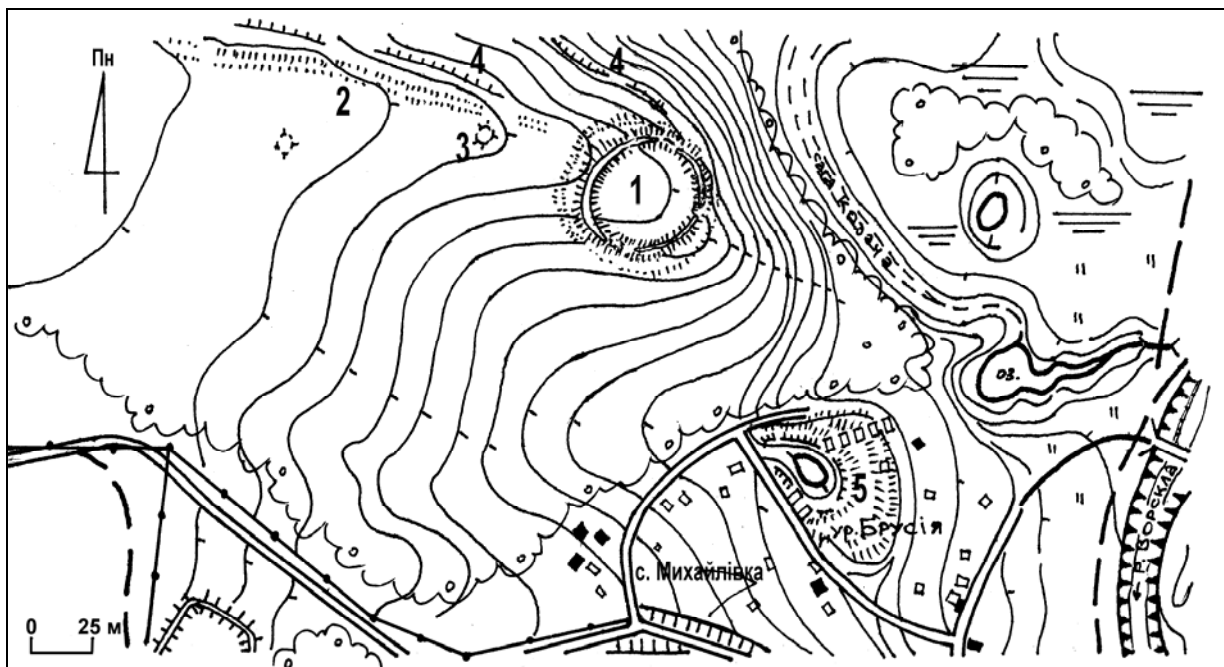
Схематичний план місцезнаходження комплексу.

Цифрами позначенні: 1 – городище; 2 – ділянка додаткового валу;

3 – кургани або курганоподібні насипи; 4 – ділянки ескарпування;

5 – посад (селище).

Умовні позначення: 1 – вал, кургани; 2 – селище; 3 – забудова села; 4 – річки; 5 – дороги з твердим покриттям; 6 – ґрунтові дороги; 7 – містки; 8 – ліси; 9 – городище; 10 – ескарпи.

5. Михайлівка, с., Брусія, ур. Михайлівське городище.

Генеральний план комплексу (2004 р., уточн. 2012 р.).

Цифрами позначенні: 1 – городище; 2 – додатковий вал; 3 – кургани чи курганоподібні насипи; 4 – ділянки ескарпування; 5 – посад (селище).

6. Михайлівка, с., Брусія, ур. Панорама загального вигляду мису — місця розташування **Михайлівського городища**. *З півдня.*

7. Михайлівка, с., Брусія, ур. Михайлівське городище. Залишки валу у східному секторі укріплення. *Вигляд з півдня.*

8. Михайлівка, с., Брусія, ур. Михайлівське городище.
Ділянка рову у західній частині. З півночі.

9. Михайлівка, с., Брусія, ур. Михайлівське городище.
Залишки валу та рову. Вигляд з півночі.

10. Михайлівка, с., Брусія, ур. Михайлівське городище.
Залишки валу і рову на схилі північно-східній частині мису.
Вигляд з півдня.

11. Михайлівка, с., Брусія, ур. Михайлівське городище.
Ділянка південного боку укріплень городища. *Зі сходу.*

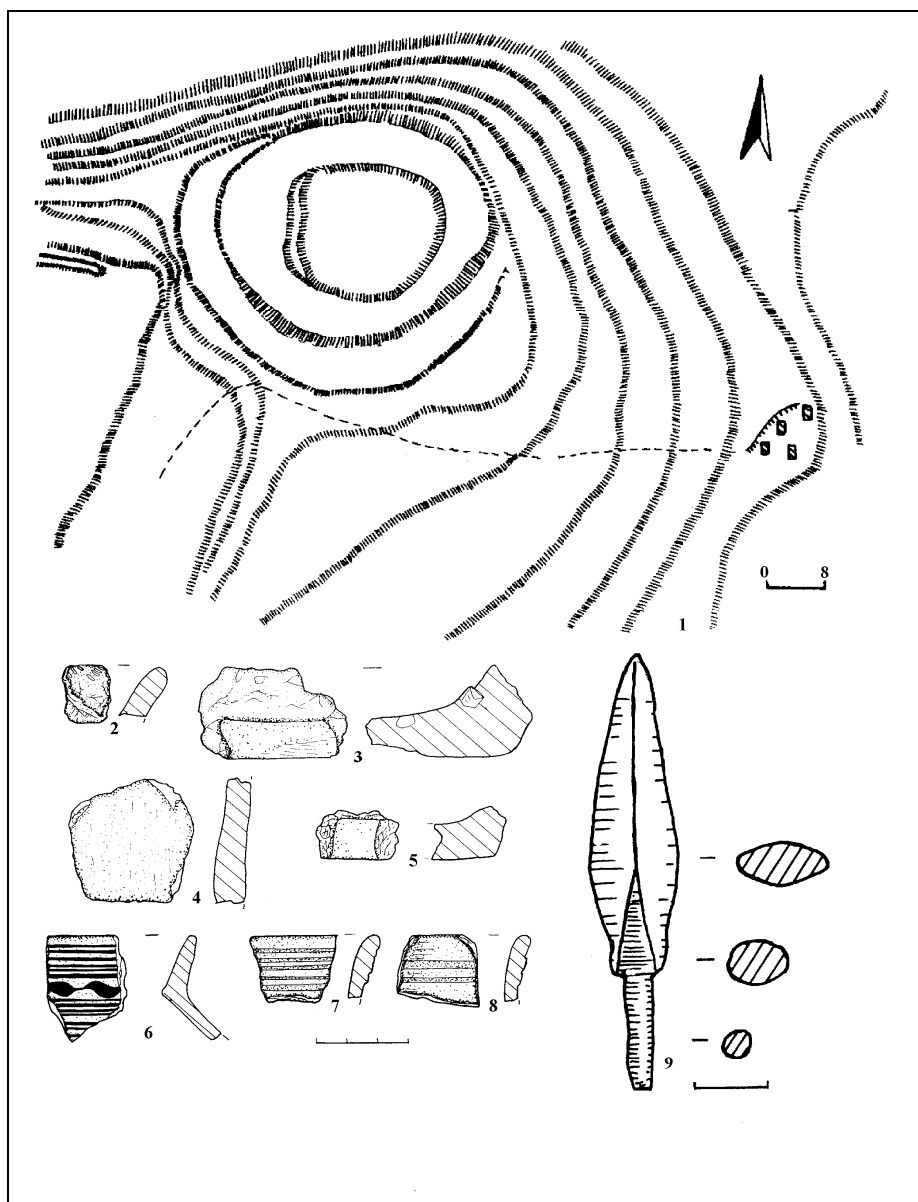
12-13. Михайлівка, с., Брусія, ур. Михайлівське городище.
Північний ескарпований схил мису.
Вигляд із заходу (12) та сходу (13).

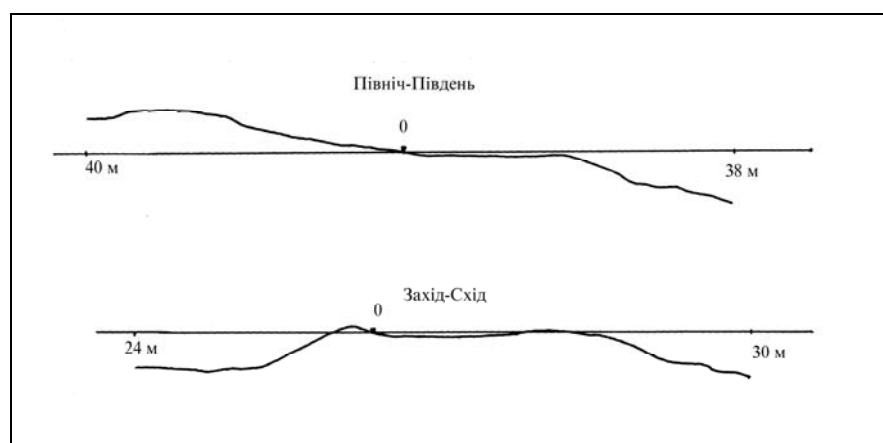
14. Михайлівка, с., Брусія, ур. Михайлівське городище.
Ескарпований північний схил мису. *Вигляд зі сходу.*

15. Михайлівка, с., Брусія, ур. Округа Михайлівського городища.
Залишки валу або окопів часу Великої Вітчизняної
війни з північного заходу. *Вигляд із заходу.*

16. Михайлівка, с., Брусія, ур. Михайлівське городище.
План городища (1) і знахідки (2-9, *кераміка, залізо*)
(за обстеженнями 1999 р.).

17. Михайлівка, с., Брусія, ур. Михайлівське городище.
Профілі гіпсометричної зйомки городища.